

Şedit Yakınlıkların Dönüştürücü Gücü: Aslı Zengin ile Transların Yaşamlarından Öğendiğimiz Direniş ve Dayanışmayı Çoğaltmak Üzerine Bir Söyleşi

Sevcan Tiftik

Feminist Tahayyül, 6(1): 143-157.
(Söyleşi)

Şedit Yakınlıkların Dönüştürücü Gücü: Aslı Zengin ile Transların Yaşamlarından Öğrendiğimiz Direniş ve Dayanışmayı Çoğaltmak Üzerine Bir Söyleşi

Sevcan Tiftik

Violent Intimacies: The Trans Everyday and the Making of an Urban World (2024) adlı kitabınızın odağındaki *şedit yakınlıklar* kavramı, şiddet ve yakınlık arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayarak transların deneyimlerini anlamak için güçlü bir çerçeve sunuyor. Bu kavramın sadece bireyler arası ilişkilerde değil, aynı zamanda toplumsal kurumlar, mekânlar ve devlet gücüyle olan etkileşimlerde de etkili bir analiz sunduğunu görüyoruz. Özellikle feminist hareket, LGBTİ+ hareketi gibi türlü muhalif grupları anlamak bağlamında bu kavramın geniş bir alan açtığını düşünüyorum. Kitabınızda öne sürdüğünüz *şedit yakınlıklar* kavramının yalnızca transların deneyimlerini değil, genel olarak marjinalleştirilmiş grupların toplumsal ilişkilerini anlamada nasıl bir teorik bağlam ve analitik çerçeve sunduğunu düşünüyorsunuz? Sizce bu kavram, bu grupların gündelik hayatta karşılaştığı şiddeti ve dayanışmayı anlamamızı nasıl dönüştürüyor?

Öncelikle kitapla ilgili konuşma şansı verdiğiniz için teşekkür ederim. Bu tartışmaların Türkçede olması benim için çok önemli. *Şedit yakınlıklar* kavramı hem politik hem de entelektüel bir çerçeveden doğuyor: Öncelikle şiddet dediğimiz şeye toplumsal bir ilişki olarak bakan antropoloji literatüründen çok fazla ilham alıyorum. Yani şiddeti şiddet uygulayan ve uygulanan gibi ikili bir anlayıştan çıkararak, şiddetin oluşturduğu dünyalara bakmak gibi bir amacım vardı. Şiddet hayatımızda hep var olan ve gündelik hayatımızın her yerine sinmiş bir olgu. Tabii ki şiddetin çeşitleri var. Doğum bile, yani dünyaya gelmemiz, anne bedeninden kopmamız bile şiddet içeren bir durum. Dolayısıyla öznelliğimiz, insan olmamız, öznellik kurmamızın kendisi hep şiddetle oluşan, yoğrulan bir süreç. Şiddet her yerde olan bir şey. Fakat şiddetin kurduğu dünyalara odaklandığımızda, şiddetin koşulladığı belirli toplumsal dayanışma ağları, yakınlık ilişkileri, hatta çeşitli arzu ve dinamikler de ortaya çıkıyor. Benim derdim

bunları bir araya getirmektir. Yakınlık (*intimacy*) dediğimiz şeyi insanlar şiddetten ayrı bir şekilde, hatta bazen romantize ederek düşünebiliyorlar. O yüzden şu bağı kurmak benim için önemli: Şiddetle yakınlık arasında nasıl organik bağlar var? Bu ikisi nasıl birbirini sürekli doğuran dinamikler ve bu iki kavramı beraber düşündüğümüzde dünyayı anlamamız için nasıl yeni hikayeler çıkıyor, hangi bakış açıları oluşuyor? Hem politik olana hem etik olana hem de gündelik yaşamın kuruluşuna yeniden bakmaya dair bir yaklaşımdan bahsediyorum.

Bu kitap tabii ki translara özel bir çalışma. Translardan öğreneceğimiz çok şey olduğunu düşünüyorum çünkü translar şiddete en fazla maruz kalan gruplardan biri. Hayatı şiddetle yoğrulmuş ve marjinalize edilmeye çalışılan bir kesim. Ama sizin de dediğiniz gibi, tartıştığım mesele sadece translarla ilgili bir hikâye değil. Hayatını herhangi bir marjinalizasyona maruz kalma üzerinden kurmak zorunda kalan insanların ister istemez hayata tutunmak, kendilerini örgütlemek ve çoğalmak için bir sürü bağ kurduğu, kolektif hareket ettiği malumumuz. Bu tanımın içerisinde sadece transları değil, feministleri de sayabiliriz, Kürtleri de sayabiliriz, azınlıklaştırılan diğer grupları da sayabiliriz. Genel olarak şiddetle biz ne yapabiliriz sorusunun cevabını vermeye yönelik bir pusula aslında.

Şiddeti nasıl dönüştürebiliriz? Şiddeti bir koşul ya da ham malzeme gibi kullanırsak onu nasıl örgütlenme aracına dönüştürebiliriz ya da örgütlenme aracı olarak mobilize edebiliriz? Ya da şiddete karşı verdiğimiz yanıtlar ve tepkiler, çeşitli alanlarda örgütlenmek için bizi nasıl motive edebilir? Böyle saiklerle bir teorik çerçeve örmeye çalıştım. Daha spesifik örneklerle açıklayacak olursam; mekânlarda, mahallelerinde ve semtlerinde sürekli yerinden edilen transların şehir coğrafyasında kendilerine yeniden alan açmalarına yani yerinden edilmenin aynı zamanda yeniden yer inşa etme sürecine dönüşmesine ve şehrin içinde yeniden bir yakınlık mekânının kurulmasına değinebilirim. Ya da kan bağı olan aileleri tarafından reddedilen *queer* ve transların kendilerine alternatif veya seçilmiş aile ilişkileri kurması örneğini düşünebiliriz. Orada da şiddetle şekillenen bir yakınlık anlatısı ve pratiği ortaya çıkıyor. Kitabın bütün bölümleri bunun gibi örneklere odaklanarak *şedit yakınlıklar* kavramını tartışıyor.

Özellikle trans çalışmaları alanında *şedit yakınlıklar* kavramının uluslararası literatüre ne tür yenilikler katacağını düşünüyorsunuz? Bu kavram nasıl bir kapı aralıyor?

Gerek Kuzey Amerika'daki gerekse Avrupa'daki trans çalışmaları bu coğrafyalarda trans olmanın kendisini evrensel bir deneyim gibi anlatıyor. Mesela Kuzey Amerika'dan çıkan translarla ilgili çalışmalarda, kitap başlıklarında “Kuzey Amerika'daki trans yaşamlar” gibi bir ifade göremiyorsunuz. Başlıklarda oradaki mekânı veya ülkeyi spesifikleştiren bir konum anlatısı bulunmuyor. Ama ne zaman Kuzey Amerika dışında yazmaya kalkışsanız, o zaman sizden istenen, bu coğrafyayı spesifik olarak adlandırmanız ve anlatmanız oluyor. Başlığa mutlaka Türkiye ekleyeceksiniz, Hindistan ekleyeceksiniz, Endonezya ekleyeceksiniz. Çalışmam kapsamında bu bakışa özellikle karşı çıktım. Batıda üretilen teoriler genelde Batı dışı bağlamları “Bu teoriler bakalım bu ülkede çalışıyor mu, çalışmıyor mu?”, “Bu teoriler burada işe yarayacak mı, yaramayacak mı?” gibi sorularla sınıyor. Yani evrensel olana dair oluşturulan iddiaları sanki Batı dışı bağlamlardan yola çıkarak üretmek mümkün değilmiş gibi algılanıyor. Ben de bu, “Evrenselliğe kimin hakkı var, kimin hakkı yok?” sorusundan yola çıktım. Kitap başlığında özellikle Türkiye sözcüğünü kullanmadım, bunu çok düşündüm. Türkiye'deki translar da sokakta ve yaşamlarında çok çeşitli dinamiklere dair bir sürü teori üretiyorlar ve bunları trans olmayanlara da öğretiyorlar yani Türkiye'deki translar da evrenselce dair bir sürü şey söylüyorlar. Çalışmamda bunu vurgulayarak, özellikle Kuzey Amerika'daki entelektüelizin ya da eleştirel bilginin politik kurulma haritalarına müdahale etmek istedim.

Elbette Türkiye'deki çeşitli bileşenlerin kurduğu ittifakların (mesela aile, devlet, egemen din ve ahlak anlayışı arasındaki ittifakın) ortaya çıkardığı bazı trans oluşumlar, potansiyeller ya da şiddet biçimleri var. Ama bu spesifik haller illa “transgender” gibi Batıdan aldığımız kavramlar üzerinden anlaşılmıyor. Örneğin bizde “lubunyalık” var ya da “travesti” gibi çok korkunç şekillerde yıpratılmaya uğramış ve son yıllarda lubunyalardan yeniden sahiplenilen bir sözcük var. Buranın yerelinden hem trans lügatine hem de trans hikâyelerine neler katabiliyoruz sorusu çok mühim. Ek olarak, trans hikâyelerini ve yaşamlarını nasıl çeşitlendirebiliyoruz sorusu da önemli. Çünkü Batıdan çıkan bilginin dayattığı bir

aynılaşmanın işe yaramadığı aşıkâr. Hatta zaman zaman bu aynılaşmanın şiddet doğurduğu ve trans yaşamlarının çoğulluğunu ve karmaşıklığını yok ettiği de oluyor. Elbette bir yandan translar LGBTİ+ siyasetine, insan haklarına veya çeşitli medikal rejimlere dair Batıda geliştirilmiş bilgileri de kullanıyor. Ama bunları kullanırken kendi yerellerine göre değiştirip dônüřtürüyorlar. Bu dônüřümler neler, buradan yapılan katkılar neler, biraz bu mevzuları da dillendirmek ve çeşitlendirmek istedim.

Emeğinize sağlık Aslı. Kitabınız, özellikle trans hareketi ve gündelik yaşam pratikleri üzerine eleştirel bir bağlam sunmasıyla gerçekten etkileyici. Ürettiğimiz, eleştirdiğimiz ve teorik temellerini tartıştığımız bilgilerin İngilizce bilim dünyasında oryantalist bir çerçeveye sıkışmadan, bizi bir “çeşni” gibi göstermeden, samimi bir şekilde sunulması beni çok etkiledi. Bu yaklaşımınız, sadece bir akademik eser değil, bir direniş aracı ve aynı zamanda bir toplulukla üretilen kolektif bir çaba olarak karşıma çıktı. Özellikle yerel ve uluslararası literatür arasındaki dengeyi kurmanız, bu iki dünyayı birbirinden koparmadan bir arada tutmanız çok değerli. Ayrıca çalışmanızda etnografinin kullanımını da bu bağlamda çok önemli buluyorum. Çünkü hem transların gündelik yaşamlarının karmaşıklığını hem de şiddet, dayanışma, gullüm ve örgütlenme gibi alanlarda toplumsal ilişkileri ortaya koyuyorsunuz. İstanbul’daki LGBTİ+ hareketiyle ve feminist hareketle iç içe olan bir araştırmacı olarak, hem bu topluluğun bir parçası hem de akademik bir gözlemci olarak etnografi kullanmak sizin için nasıl bir anlam taşıyor? Bu yöntem, size bu karmaşık direniş ve dayanışma ağlarını anlamada nasıl bir avantaj ya da sorumluluk getirdi? Etnografiyi derinlemesine bir araç olarak kullanırken nelere dikkat ettiniz?

Çok teşekkür ederim. Önemli bir soru. Araştırma yaparken sık sık kendime bu sorunun türevlerini sordum. Etnografinin bir metot olarak bizden istediği, beklediği şeyleri, bunların hepsini yapacak mıyız, yapmayacak mıyız? Çünkü etnografi araştırmacıdan çok kapsamlı, gündelik her detayı anlatan ve tabii rızaya dayalı bir anlatı bekliyor. Metodun kendisi zaten gündelik hayatın en karmaşık ve ince ayrıntılarını anlamaya yönelik olduğu için çok değerli.

Öte yandan bu değerli yaklaşımın beraberinde getirdiği bazı sıkıntılar da var. Bir araştırmacı olarak rızanın nasıl kullanıldığını etnografik araştırmalar içerisinde riskli bir şey olarak görüyorum. Çünkü rıza dediğimiz şey, bazı etnografik çalışmalarda –herkes böyle yapıyor demiyorum tabii ki– ilişkinin en başında alınan ya da ara ara yeniden talep edilen bir olgu olarak karşımıza çıkıyor. Ancak etnografik çalışmaların bir boyutu da rızanın bir süreç olması, sürekliliği. O halde acaba rızanın sürekliliğini sağlamak ne demek? Beni en çok düşündüren şeylerden biri buydu, araştırmaya başladığımda. İnsanlara araştırmamızdan bahsediyorsunuz ancak sonrasında araştırma ile arkadaşlık-dostluk ilişkileri birbirine geçtiği için, arkadaşlığın nerede başladığı, araştırmacılığın nerede bittiği ya da ikisinin aynı anda nasıl var olduğu karmaşık hale geliyor. Hatta biz araştırmacılar olarak bu geçişlerin farkına varamayabiliyoruz. Aynı şekilde, araştırma yaptığımız arkadaşlarımızın da bizi her zaman araştırmacı gibi görmediği bir ilişki kuruluyor. Bu süreçte bir sürü çelişki doğuyor.

Çalışma sırasında rıza meselesinin ne kadar dinamik ve karmaşık olduğunu çok deneyimledim. Araştırma sürecinde kişisel ve profesyonel rollerimin iç içe geçmesi, bana yakınlık açısından büyük bir avantaj sağladı; ancak bu yakınlık bir sorumluluk ve etik bir borç da doğurdu. Bu yakınlığı nasıl anlatacağım? Nasıl bir anlatım, çalıştığım insanlara zarar değil, yarar sağlayacak? Bu tür sorular sürekli aklımda dönüyordu. Bununla başa çıkmak için yöntem olarak kullandığım yaklaşımlardan biri, ürettiğim metinleri belirli ortamlarda paylaşmak ve bu metinler üzerine, beraber çalıştığım insanlarla tekrar tekrar görüşmek oldu. Onlara yazılanlardan memnun olup olmadıklarını, çıkarılması ya da değiştirilmesi gereken kısımlar olup olmadığını sordum. Bu benim için bir süreç haline geldi. Araştırma sırasında oluşan rıza ile metin ortaya çıktıktan sonra tekrar tartışılan rıza arasındaki bu kaypaklığı gidermek için, taslaklar üzerinden yeniden bir müzakere süreci başlattım.

Bunun yanı sıra, araştırmamızın bir sonu olup olmadığı sorusu da önemliydi. Sürekli gidip geldiğim ve içinde bulunduğum bu dünyada “araştırma bitti” çizgisini çekmek çok zordu. Ancak bir noktada durmak ve çizgiyi çekmek gerekiyordu. Çünkü hiçbir kitap ya da tez tam anlamıyla “biten” şeyler değildir. Bir noktada okuyucuya teslim edilmeli ve onların katkısıyla yaşamaya devam etmeli diye düşünüyorum.

Bir diğerk önemli pusulam ise Audra Simpson'ın geliştirdiği *ethnographic refusal* (*etnografik ret*) kavramıydı. Simpson bir Mohawk yerlisi ve kendi komünitesiyle ilgili yaptığı araştırmada bir antropolog olarak her řeyi anlatmanın kendisinin ne kadar şiddetli olabileceği ve araştırmaya dahil olanlara korkunç bir zarar vereceğiyle ilgili çok güzel tespitleri var. Dolayısıyla komüniteye dair bildiğimiz her řeyi, antropolojinin ya da etnografinin bizden istediğini dūřünebileceđimiz her řeyi anlatma, açık etme saığını reddeden böylece antropolojinin sömürgeci geçmişine ve belirli temsil biçimlerine karşı çıkan bir yaklaşımı var. Etnografik ret kavramının ifade ettiği, belirli bilgileri araştırma metnine dahil etmeyi reddeden metodolojik yaklaşımı özellikle, araştırmam sırasında karşılaştığım řu soruya yanıt verirken kullandım: “Topluluk içinde şiddet yok mu? Translar birbirlerine şiddet uygulamıyor mu?” Tabii ki var; ancak bunu anlatmayı politik bir seçim olarak reddettim çünkü toplumda zaten var olan belirli stereotipleri yeniden üretmek istemedim. Amacım, toplumun görmeyi reddettiği yapısal şiddet biçimlerine, aile, devlet, polis ya da şehir coğrafyasındaki şiddet üzerinden bakmaktı. Bu perspektif, yalnızca transların deneyimlerini değil, aynı zamanda devlet, aile ve toplumsal yapıların nasıl işlediğini anlamak için yeni kapılar açabilir. Ben de bu trans perspektifinin sunduğu yeni dūřünme kanallarına odaklanmayı tercih ettim. Bana translar arasındaki şiddet türünü soranlara benim de sorularım oluyor: “Neden bu şiddet ilişkisini görmeyi istiyorsunuz?” Oradaki arzu nedir? Böylece kiři belirli şiddet biçimlerini görme isteği ve arzusuyla bař bařa kalsın, onun kökenleriyle uğraşsın istiyorum.

Tam da buradan “aile” meselesine geçmek istiyorum. Bildiđiniz gibi Cumhurbaşkanı tarafından 2025 yılı “Aile Yılı” ilan edildi. Az önce vurguladığınız gibi, özellikle translar ve LGBTİ+ topluluğunun tümü bağlamında, kan bağı temelli olmayan alternatif aile biçimlerinin önemi dikkat çekiyor. Kan bağıyla kurulan biyolojik ailelerin reddi ya da ailelerin kişileri reddetmesi meselesi, lubunyalılar için iki yönlü bir durum. Her zaman aile, bireylerini dūřlamıyor, bazen bireyler de bilinçli bir seçimle bu bağı kesiyor. Bu perspektiften baktığımızda, seçilmiş aileler gibi alternatif yakınlık biçimleri *şedit yakınlıklar* kavramınızla nasıl anlam kazanıyor?

Aile yılı meselesi aslında iktidar tarafından hissedilen büyük bir korku ve tedirginliğe işaret ediyor. Son birkaç yıldır düzenlenen aile yürüyüşleri son manevra olarak okunabilir. İdealize edilmiş ve devletin kendi yapısına çok kolay entegre edebildiği bir aile modelini, yani kan bağıyla kurulan cishetero üretken aileyi korumaya dair bir yaklaşım. Devletin gözünden bakılınca aile bir kriz altında. Fakat devletin tektipleştirerek empoze ettiği ya da egemen toplumun tektipleştirerek idealize ettiği aile modeli herkes için çalışmıyor. Ailenin dönüşümüne dair bir korku hâkim; bu korku devletin vatandaşlarıyla ya da toplumla kurduğunu öngördüğü tek din, tek dil, tek cinsellik, tek arzu ittifakının bozulmasıyla ilişkili. Devletin sürekli olarak kişileri ve beraberlikleri aynılaştırmaya çalışan bir yapısı var. Buna karşılık aile tanımlarında çok fazla farklılık ve ayırım mevcut. Alternatif aile kavramı benim için tektipleştirmenin ötesinde bu farklılıklara, tam da tektipleştirilmeye çalışılan çeşitli arzulara, bedenselliklere, yakınlık biçimlerine yer açan bir yaklaşım. Buna illa aile de demek gerekmiyor. Yakınlık, samimiyet, dostluk, yoldaşlık, akranlık, birbiriyle ilişkide olmak bu alternatifin çoklu versiyonuna işaret ediyor. Örneğin alternatif veya seçilmiş aile kurulabilir ama herkes kendini, alternatif bile olsa, aile kavramı üzerinden tanımlamak zorunda değil. Dediğim gibi dostluklar ya da siyasi yoldaşlıklar bu yakınlık bağlarının bir parçası. Devletin dikte ettiği aile baskısının yanında (ve hatta ona karşı) bu tanımlara daha fazla yer açmak gerekiyor. Bir örnek olarak, iki trans arkadaşın evleneceklerini ilan ettikleri bir metinle karşılaştım. Komünite içerisinde bir parti düzenlemekten bahsediyorlardı. Herkesi gullüm yapmaya, dans etmeye çağırıyorlar. Düğünle ilgili yazdıkları çağrı ve davet metni çok güçlendiriciydi. Yani bu düğünler, bu aileler, bu evlilikler *queer*ler ve translar tarafından başka anlamlar ve pratiklerle kurulup yeniden yıkılabilir. Düğüne davet metnindeki yapıp yıkmaya dair vurgu o kadar güçlendirici, o kadar güzel ifade edilmişti ki! Ahlakla, çeşitli toplumsal değerlerle, adet ve geleneklerle özdeşleştirilen yapıların hepsiyle *queer*ler, translar ve feministler nasıl oynuyor ve bunları nelere dönüştürüyorlar? Buradan çıkan alternatif yakınlık modelleri ve pratikleri neler oluyor? Bu yapıp yıkmaların etrafında nasıl beraberlikler, nasıl toplumsallıklar ve politik gruplar örülüyor ve örgütleniyor? Bunlar bence çok ilgi çekici, çok önemli mevzular.

Trans kadınlardan öğrendiğim en önemli şeylerden birisi şu: Birçok trans kadın, özellikle aileleri tarafından çok fazla dışlanma ve terk edilme hikayeleriyle burun buruna kaldıkları için, birbirlerine sahip çıkıp birbirlerinin ailesi, birbirlerinin annesi veya kızı olma yolunda çok kıymetli bir deneyim ve birikime sahip oluyor. Dolayısıyla egemen olarak bildiğimiz annelik ve kızlık ilişkisini yeniden yorumluyorlar. Hayata tutunma ya da birbirine destek olma mekanizmaları örüyorlar. Eskiye göre daha az trans kadın seks işçiliği yapıyor. Bunu tabii ki seks işçiliğini yargılamak için söylemiyorum. Ancak sorun, birçok trans kadının istihdamında seks işçiliğinin tek seçenek olarak var olması. İnsanlar isterse seks işçiliği yapsın. Fakat yapmak istemiyorlarsa, o zaman başka iş imkânlarının da olması gerekiyor. Son yıllarda bu imkanların biraz daha çoğaldığını görüyoruz. Üniversitelerde eğitim gören, başka sektörlerde iş bulan trans kadınlar gibi. Fakat bunun mümkün olmadığı zamanlardan devralınan bir yakınlık mirası da var: Alternatif ebeveynlik ilişkileri kurmak. Bunun kendisi aslında aileye dair bildiğimiz bütün normatif kuralları yıkıp yakıyor. Mesela bir trans annenin değişik zamanlarda 30-40 tane trans kızı olabiliyor ya da bir trans anne, kendisine çok yakın yaşta bir kızla anne-kız ilişkisi kurabiliyor. Bu, kan bağına dayanan ailenin oluşturduğu bütün o zamansallığı da bozan bir şey. Hatta eğer kendisi yıllardır deneyim sahibiyse; yani lubunya dünyasına daha erken girdiyse ve geçiş sürecini daha önce tamamladıysa, kendisinden daha büyük birinin bile annesi olabiliyor. Bu *queer* olasılıkları mümkün kılan bir alternatif aile yapısından bahsediyorum. Bunlar bakım ilişkilerini, şefkati, birbirine destek olmayı, sahiplenmeyi çok daha farklı yerlerden kuran, bizi başka türlü ilişkileneceğe teşvik eden mevzular. Geçenlerde Pınar Selek'in, *Maskeler, Süvariler, Gacılar* kitabının oyunlaştırılmış halini izledim. Oyun trans bir anne ve kızın ilişkisi üzerine kurulu. Bütün o şiddet hikayesini, 90'larda Hortum Süleyman'ın uyguladığı şiddeti, Ülker Sokak'taki anne-kız ilişkisi üzerinden anlatıyor ve orada annelik ve kızlık ilişkisi üzerine yeniden düşünmemize vesile oluyor. Bu şekilde o oyunu ve yetenekli oyuncularını Ecrin Bolkar ve Liya Toprak Şahin'i de anmış olayım. Henüz izlemeyenlere mutlaka öneriyorum.

Teşekkür ederiz. Bu yakınlıkların getirdiği pek çok bağ var; aynı zamanda gullüm, dayanışma, kolektif biçimde aileye karşı, norma karşı direniş pratikleri de var. Ancak bir aradayken bu bağlar neşeyle örülüyor, gullümle devam ediyor ve dayanışma

pratiklerine dönüşüyor. Sizin de sözünü ettiğiniz gibi, bu bağların yalnızca içinde değil, bu yakınlıkla temaslardan doğan hareketten ve buradan doğru gelişen yeni yakınlıklardan söz etmek mümkün. Bu hareket hâlâ bu yeni bağlarla sürmeye devam ediyor. Peki, bu tür pratikler, transların, LGBTİ+'ların ve feministlerin -belki o geniş muhalif kitlenin- böyle bir bağa ve yakınlığa sahip olması, nasıl bir dönüştürücü gelecek tahayyülü sunuyor? Bu, aynı zamanda feminist bir tahayyül olabilir mi? Sence bunun nasıl bir kudreti var?

Evet, bu önemli bir mevzu çünkü genelde *queer*, feminist ya da trans olmayan siyasetlerde çok göz ardı edilen bir alan. Aslında neşe, coşku, beraber gündelik hayatı çoğaltmak, eğlenmek, dostluğu ve yakınlığı paylaşmak, hareketleri de dinamikleştiren duygu ve eylemler. Bunların gündelik şiddet dünyasından, ayrımcılıktan, eşitsiz ilişkilerden firar etmek için açtığı alanlar var. İnsanlar gidip nefes alabiliyorlar. O nefesi alırken birbirlerine dokunarak birbirlerini besliyorlar, iyileştiriyorlar. Siyaset yorucu; siyasi ve toplumsal dönüşüm dediğimiz mesele ise çok uzun vadede mümkün. Siyasetin zamansal boyutuna baktığımızda, üç beş eylem yapıp ertesi gün birden değişen bir toplumla karşılaşmıyoruz. Toplumsal değişim ve dönüşüm; istikrar, siyasi sabır ve uzun dönemli emek isteyen bir süreç. Bundan dolayı da çok yıpratıcı bir yolculuk. Mücadele etmek, siyaset yapmak ve bu yıpratıcılığı nasıl önleyebiliriz ya da bununla nasıl baş edebiliriz soruları üzerine çok fazla düşünmek ve bunun pratiğini hayata geçirmek gerekiyor.

Güllümler, meyhaneler, danslar, piknikler vesaire, aslında siyasi hareketleri güçlendiren ve büyüten dinamikler. Kitapta bunlardan da bahsediyorum. Yakınlık pratikleri üzerinden kurulan bu firar ve neşe anları siyasi enerjiyi, arzuyu ve coşkuyu çoğaltan, hatta Audre Lorde'un deyimiyile erotizmi ortaya çıkarıp saçan anlar. Audre Lorde erotizmi sadece cinsellik ve cinsel arzu üzerinden değil, hayatı kuran yaşam enerjisine dair bir kudret olarak tanımlıyor. Erotizm, hem yaşam gücünü hem siyasi gücü içinde barındıran bir kavram. Dolayısıyla bu erotizm alanları yani firar alanlarının hepsi, kendi kendimize kalabildiğimiz, egemen toplumda değilmiş gibi yapabildiğimiz alanlar, çok başka bir dünyanın tahayyülünün ve imkânının bize parıldadığı, fısıldadığı anlar. Pratikte ufak da olsa, başka dünyaların veya

geleceklerin büyüsünün ortaya çıktığı güzellikler. Birbirimizi coşku ve kudretimizle büyüleyebiliyor ve o büyülenmeyle yeniden sokağa çıkıp örgütlenmek için enerji topluyoruz.

Aslı'yı ağızım kulaklarıma varmış bir biçimde dinliyorum. Gerçekten ikimizin de birden gülümseyerek anlatmaya ve konuşmaya başladığı bir noktadayız. Sizinle yüz yüze bu söyleşiden önce karşılaşmamız da bu şekilde, *Anlatı Gücü İttifakı Sergisi*'nde oldu. Son dönemde yaşananlar nedeniyle etkinliklerin rahatça yapılamadığı, komünitenin çok da moralinin olmadığı ve biraradalıklarımız açısından alanın kısırlaştığı bir zamandı. Öngörülen şekilde *Trans Onur Haftası* kapsamında yapılan sergi yasaklandı. Bundan çok da uzun olmayan bir süre sonra, çok kalabalık bir kitlenin bir araya geldiği başka bir sergide buluştuk. Şükür ki bu serginin akıbeti aynı olmadı. Burada bir araya gelmek gerçekten muazzam bir şeydi. Sergi alanından taşan bir kitle vardı. Bu kitle, sadece LGBTİ+ topluluğundan değil, aynı zamanda feministler, Kürt hareketinden sanatçılar, akademisyenler ya da sergiyle ilgilenen ama belki LGBTİ+ dünyasına daha uzak olup güncel sergileri takip eden kişilerden oluşuyordu. *Anlatı Gücü İttifakı* sözünü ettiğin bu neşeyi bize gösterdi. Toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlere karşı çıkarken bunu gullüm ile dönüştürme potansiyelini yansıtan bir kitleyi sergiyle bir araya getirdi ve bize yeni bir yakınlık sundu. Bunu açma gereği duydum çünkü bu sergi, kesişimsel bir mücadele alanının yaratıldığı bir ittifak sergisiydi. Müslüman kadın feministler bir yanda, lubunyalar diğer yanda, translar ise serginin merkezinde duruyordu. Alışık olmayan grupların bir araya gelmesi; yaratıcı biçim üretimi ve gullümle birlikte bir dayanışma biçimi de yaratıyordu. Biliyorsunuz Müslüman feministler ne zaman LGBTİ+'larla yan yana gelse (*Anlatı Gücü İttifakı* bileşenlerinden) Havle (Derneği) hedef gösteriliyor, baskıya uğruyor ve yine LGBTİ+ etkinlikleri yasaklanıyor. Onur Haftası'nda ya da Onur Haftası dışındaki faaliyetlerde, bu sergi gibi karma etkinliklerde kesişimsel bir dayanışma görüldüğünde daha yoğun bir baskı doğuyor. Peki siz sözünü ettiğim kesişimselliğe *şedit yakınlıklar* kavramınız eşliğinde nasıl bakıyorsunuz? Bütün bu şiddete karşı birbirimizi nasıl kucaklıyoruz?

Beni de çok etkileyen bir sergiydi. Barın Han'daki sergi uzun zamandır muhtaç olduğumuz bir beraberlik, bir arada olma, birbirimizle karşılaşma alanı yarattı. Emeği geçen herkese buradan tekrar teşekkür ediyorum. İstanbul Sözleşmesi süreci, 2019'da yaşanan Terf ve transfeminizm tartışmaları, bu konularla ilgili fikri olmayan ya da tezat düşünen insanlar için de bir ortak alan açtı. İnsanlar birbirlerine daha fazla yaklaşmaya başladılar gibi geliyor bana. Özellikle feminist, *queer* ve trans hareketler arasındaki ilişki için bunu düşünüyorum. Devletin ısrarla "LGBT'liler" gibi bir söylem kullanması, toplumun hiç bilmeyen kesimine aslında bir amme hizmeti yaptı. Yani insanlar "LGBT'liler"i tanıdı. Bir kısmı tabii ki bilendi ve hatta nefret etti ama arada kalan, bu konuda pek bilgi sahibi olmayan insanlar için başka bir olasılık hasıl oldu. Devletin bu kadar üzerimize saldırması sonucu hem başka türlü ezilen insanlar arasından dayanışma adına çeşitli tepkiler doğdu hem de LGBTİ+ meselelerini bilmeyen insanlar daha fazla bilgi sahibi olmaya başladı.

Devletin buna bu kadar vurgu yapmasının zaten hareketin ne kadar güçlendiğini, *queer*, feminist ve trans hareket arasındaki bağların eskisine nazaran çok daha sağlam olduğunu gösterdiğini düşünüyorum. *Anlatı Gücü İttifakı* sergisi tam da bu dayanışma, değişim ve dönüşümün ortasından fişkırان bir çalışma. Oradaki üretim süreci, üretilen eserlerin kendisi, onlara bakmak... Oradaki eserlerin her biri aslında insanların egemen olmayan bedenlerle, arzularla, beraberliklerle olan yakınlığın; yasaklanan, şiddete uğrayan yakınlıkların kaydını tutuyor ve bunun için çok önemli. Keza, arşivlerle ilişki; unutilan, bastırılan, sessizleştirilen bir lubunya arşivinin orada, otuzlardan, ellilerden, altmışlardan itibaren dolaşması... O arşiv üzerinden lubunya tarihiyle kurulan yakınlık, izleyicilerin o tarihe beraber bakarken kendi aralarında kurduğu yakınlık... Bunların hepsi çok değerli. Bir de tabii, gördüğüm herkesin sergi açılışı esnasında çok mutlu olması ayrıca kayda değer bir durumdu. Herkes, uzun zamandır bu kadar iyi hissetmediğini, birbirini ne kadar özlediğini, birbirine ne kadar ihtiyaç duyduğunu dile getiriyordu. Biraz önce büyülenmekten bahsettik ya, gerçekten öyle bir büyü anıydı bence o sergi. Herkese çok iyi geldi. Herkesin Barın Han'da bir araya gelmesi de bence tesadüf değildi. Bu sergi Taksim'de bir yerde olsaydı belki bu kadar insan gelmeyecekti. Sultanahmet'in yapısını düşündüğümüzde, "Aman yalnız bırakmayalım, aman birbirimize sahip çikalım, aman kimse zor durumda kalmasın" diyerek olası bir polis baskını ya da

kapanma tehdidiyle daha fazla insanın özellikle oraya geldiğini düşünüyorum. O gün gerçekten çok kalabalıktık, insana “Ne kadar da fazlayız” hissi veren ender anlardan biriydi açıkçası.

Bu anlar ve alanlar o kadar önemli ki... O yakınlık hissini sadece kurmuyor, zaten var olan yakınlıkları da hatırlatıyor. Yaşadığımız hırgür içerisinde, şiddete maruz kalmaların arasında, özellikle bu sistemin ve yükselen faşizmin bizi sıkıştırdığı köşelerde, kim nerede, kimler gitti, kimleri kaybettik ve ne kadar kaldık soruları hepimizi meşgul ediyor. Birçok insan göç etti, birçok insan hapiste. İnsan basın ve sosyal medyadan sık sık bu haberlere maruz kalınca, sürekli bir azalma hissiyle baş başa kalıyor. Kendi köşesinden baktığında azaldığını, güçsüzleştiğini hissediyor. Ama aslında, hayır; ne kadar da çoğuz ve büyüyüyoruz. O yüzden böyle sergi ve etkinlikler bu yakınlıkları, bu beraberlikleri, bu çokluğu sürekli hatırlatan imkânlara dönüşüyor.

Yakınlıkların getirdiği yaratıcı biçimlerde geleneği ve inançları sürdürmenin farklı yolları da bulunuyor. Kitabımızda da bu örneklerle değiniyorsunuz; bir yas sürecinde ya da bir kaybımız olduğunda, defin işlemi gerçekleştirildikten sonra helva kavurmak, lokmasını dağıtmak, mevlidini yapmak, anma düzenlemek gibi pratikler var... Önceden bu tür etkinlikleri ya da ritüelleri daha kapalı kapılar ardında, çok kuvvetli bir biçimde seslendirmeden yapıyor, çok yaygınlaştırmıyorduk. Kendi aramızda, “Anma yapalım ama çok yayılmasın; mevlit yapalım ama yalnızca tanıdıklar gelsin” şeklinde düşünüyorduk. Şu sıralar lokma dağıtma, helva kavurma çağrılarını daha yaygın biçimde görüyoruz. Bunun gibi örnekler, LGBTİ+ hareketi içerisinde gelenek, ritüel ve inançla kurulan yakınlıkların da nasıl değiştiğini bizlere gösteriyor. Bu değişim, bizim çeşitliliğimizle mümkün hale geldi diye düşünüyorum. Şimdi bu yakınlıklarımızla birlikte, inanan transların, lubunyalarm ve feministlerin daha fazla hemhal olduğunu, birlikte yas tutmayı yeniden inşa ettiğimizi görüyorum. Belki de ailemizle veya Türkiye toplumuyla yapmak istemediğimiz pratikleri, kendi topluluğumuzla rahatlıkla yapabiliyoruz veya yapmak istiyoruz, böyle anmak istiyoruz. Üzerimize düşen vazifeyi yerine getirmek, vedamızı birlikte yapmak ve anıları yaşatmak istiyoruz. Geleneksel ya da dini ritüelleri düşündüğümüzde ilk akla gelenler ağırlıkla Sünni Müslümanlığın

ritüelleri olabilir ancak tek inanç biçimi elbette bu değil, örnekler çoğaltılabilir. Kısacası inanç biçimleriyle olan yakınlıklarımız da değişti, çeşitlendi. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz? Kendi sahanızda nelerle karşılaştınız?

Evet, bu çok önemli bir tartışma bence. Çünkü yaşama dair mücadele verirken, yas ve ölüm alanının da toplumsal yaşamın bir parçası olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Yas alanında da iddia, pay sahibi olmak çok önemli. Çünkü bu, yaşamı yani yaşama ne kadar katılabildiğimizi belirleyen bir şey. Kitabın bir kısmında bunu tartışıyorum. Ölüm dediğimiz şey aslında bir son değil bir başlangıç olabiliyor; yaşamı başka türlü konumlandırma ve kurma mücadelesi için bir başlangıç ya da bir araç.

Bütün o cenaze ritüellerini hatırlayalım: cenazeye kimin sahip çıktığı, kimin o bedeni yıkayabildiği, kimin ibadet yerinde bulunabildiği, kimin gömebildiği, nereye gömebildiği... Bütün bunlar, ölüm denen topografya içerisinde kimlerin dışlandığı, kimlerin dışlanmadığıyla ilgili işaretler. Kim toplumsal harita içerisinde yer alabiliyor? O mensubiyet ilişkisi kimlerden çalınırken kimlere bir imtiyaz olarak tanınmış? Bunlar çok önemli sorular. O yüzden mesela helva kavurma pratiği, tarihini çoğumuzun bilmediği ama yüzyıllara dayalı bir yas geleneği, değil mi? Toplumsal olarak bir kaybın işaretleyicisi. Dolayısıyla bu gelenekte hak iddia etmek çok önemli.

Yakın zamana kadar Kemalist projenin eğitim sistemi içerisinde o kadar güçlü işlediğini gördük ki, LGBTİ+ hareketi içerisindeki insanların özellikle inanan Müslüman lubunyalara karşı geliştirdiği reflexler, birçok lubunyanın da yıllar içinde Müslüman lubunyalardan uzaklaşmasına neden oldu. Şimdi bu ilişkiler değişiyor ve gelişiyor. Bu farklılıklar zenginliğe dönüşme potansiyeli taşıyor. Hâlâ bu süreç sorunsuz diyemem ama eskiye göre daha iyi örgütleniyor. Daha fazla zaman, çaba ve mücadeleye ihtiyacımız var. Tam da dediğin gibi, bu gelenekler sahipleniliyor. Böylece her biri sıkıcı ve tekdüze gelenek olma halinden de çıkarılıyor.

Biraz önce örnek verdim; düğün, evlilik, helva... Benim çalışma yaptığım süreçte de helva pişirildi. Kaybettiğimiz canımız arkadaşımız Zeliş'in tabutunu *queer* feminist kadınlar

taşıdı. Tabut, aşına olduğumuz üzerinde Kur'an'dan ayetler taşıyan yeşil bir örtüyle değil, feminalarla dolu bir örtü ve gökkuşağı bayrağıyla sarılmıştı. Tam da gelenek dediğimiz şeye dair *queer* bir iddia geliştirmek, onu dönüştürmek ve kendine bir pay açmak aslında böyle bir şey.

Bunları sadece İslami bir pratik olarak görmüyorum. Türkiye'de evet, Sünni Müslüman bir yas kültürü baskın ama herkes bu ritüelleri Müslüman olduğu için yapmıyor. Baktığımızda, inanan ya da inanmayan insanlar da ölümlerinde kendilerini bir şekilde camide yıkanırken bulabiliyor. Ateistler de bulabiliyor. Dolayısıyla bu toplumsal olarak yasın ve kaybın görünür olduğu, duygusal olarak kabullenilmiş bir alan açan bir pratik, bir ritüel. O ritüelde ısrar etmek, onu yeniden tanımlamak ve bu alanı sadece egemenlere bırakmamak çok önemli. Bu, çok zenginleştirici bir pratiğe dönüşüyor.

Yanıtlarınız ve açıklamalarınız için çok teşekkür ederim. Hem dergi ekibi hem de kendi adıma. Umarım kitabınızın İngiltere'de de Türkiye dışında da yankısı büyük olur. Dileriz daha nice etkinliğiniz olur ve ürettiklerinizle, biz de tartışmaya devam ederiz.

Bu kadar dikkatli ve cömertçe okuduğunuz için ben teşekkür ederim. Ne güzel bunları duymak!

KAYNAKÇA

Zengin, A. (2024) *Violent Intimacies: The Trans Everyday and the Making of an Urban World*. Londra ve New York: Duke University Press.